

Za opłakany stan rzeczy Afryki, Autor przede wszystkim wini – co było główną tezą książki i to udowodnioną – afrykańskich przywódców, którzy nie dorosli, aby rządzić swoimi krajami. Bank Światowy podaje, że 40% prywatnego bogactwa Afryki znajduje się na kontach w „rajach podatkowych”, a 148 mld doi. – według danych Unii Afrykańskiej z 2002 r. – jest rocznie defraudowanych, co jest więcej niż 1/4 rocznego PKB całego kontynentu.

To wszystko powoduje, że dzisiaj „perspektywy Afryki są bardziej ponure niż kiedykolwiek wcześniej” i ten najbiedniejszy region świata staje się coraz biedniejszym i nie potrafi skutecznie rozwiązać żadnych swoich ważnych problemów. Świadczy o tym jednoznacznie – rozgrywający się na naszych oczach – dramat w Dar-Fur.

Ale reszta świata – w tym również Polska – chcąc pomóc Afryce musi znać problemy tego kontynentu.

Adam Kosidło

Ewa Polak, *Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Warszawa 2009, ss. 376.

Powszechnie zauważa się, że współczesny świat podlega szeroko rozumianym procesom globalizacji. Proces ten jest różnie pojmowany i definiowany. Jego istotę można sprowadzić do wzrostu zasięgu, zakresu, wielości i intensywności wzajemnych wpływów, oddziaływań i współzależności w wymiarze przekraczającym granice państw, regionów i kontynentów. Kojarzy się go z usuwaniem granic, liberalizacją przepływów, dyfuzją obcych wpływów i detytorializacją coraz większej liczby zjawisk i procesów. Proces ten jest od wielu lat przedmiotem uwagi poznawczej Profesor Ewy Polak, autorki oryginalnych studiów, m.in. takich jak: *Przemiany cywilizacyjne współczesnej w sferze kultury materialnej* (Gdańsk 1996); *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych* (Gdańsk 2001). W prezentowanej książce wskazuje, że jedna z nasilających się na świecie co najmniej od ćwierćwiecza tendencji jest postępujące zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne i pęknięcie świata na dwa rozłączne bloki – świat biedny i świat bogactwa. Zmianie ulega struktura społeczna. Rosną dystanse pomiędzy poszczegól-

nyimi segmentami rynku oraz pozostającymi poza tym rynkiem. Korzyści ze wzrostu gospodarczego nie rozkładają się równomiernie. Najbogatsi szybko uciekają do przodu i jednocześnie rośnie obszar względnego ubóstwa zarówno bezrobotnych, jak i części zatrudnionych, nawet w warunkach korzystnych wskaźników makroekonomicznych i dobrej kondycji ekonomicznej firm. Zróżnicowanie dochodowe generuje głębokie podziały społeczne i kulturowe (s. 7).

Zauważa się, że problem rosnącego rozwarstwienia ekonomicznego nie jest analogicznym zjawiskiem, wynikającym tylko z różnych postaw, strategii życiowych, zdolności, umiejętności i determinacji poszczególnych jednostek, ale w coraz większym stopniu jest efektem dystrybucyjnym globalizacji. Pozornie odległe od codziennych spraw zwykłych ludzi siły i procesy globalne wpływają na ich sytuację ekonomiczną i status społeczny.

W poznaniu badawczym skoncentrowano się na analizie wpływu globalizacji na zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne, zarówno w ujęciu makro: biedne – bogate państwa, jak i w odniesieniu do sytuacji wewnątrz państw: biedni – bogaci ludzie w wybranych krajach. Przedmiotem poznania stały się z jednej strony – procesy globalizacji, ich przyczyny, istota, siły sprawcze, rodzaje, przejawy i oddziaływania, z drugiej natomiast – jedna z konsekwencji globalizacji – rozwarstwienie społeczno-ekonomiczne (jego uwarunkowania, mechanizmy powstawania, charakter, rozmiary i następstwa).

W celu rozwiązania tez, hipotez poznawczych postawiono pytania: 1. Na czym polegają współczesne procesy globalizacji, czym są uwarunkowania i jakie promują zasady, rozwiązania, postawy oraz wartości?; 2. Jaki jest charakter powiązań pomiędzy procesami globalizacji w sferze ekonomicznej, politycznej i społeczno-kulturowej?; 3. W jaki sposób globalizacja wpływa na państwo i jego funkcjonowanie?; 4. Jakie szanse i zagrożenia towarzyszą procesom globalizacji i czym są one uwarunkowane?; 5. Dlaczego globalizacja umożliwia wydotanie się z kręgu ubóstwa oraz sprzyja szybkiej ucieczce do przodu i pomnażania bogactwa jednych (osób, państw, grup społecznych), a w przypadku innych utrwała, a nawet pogłębia ubóstwo?; 6. Jak zmieniają się rozmiary zróżnicowania dochodowego w skali makro – między państwami, regionami oraz w skali

mikro – między poszczególnymi segmentami rynku pracy oraz osobami, które pozostają poza tym rynkiem?; 7. Jakie możliwości i sytuację życiową mają osoby znajdujące się na dwóch skrajnych szczeblach (bogactwa i biedy) drabiny dochodowej w warunkach komercyjnej kultury konsumpcyjnej?; 8. Jaka politykę powinno prowadzić państwo, aby maksymalizować korzyści i minimalizować koszty globalizacji?; 9. Czy istnieją szanse na zmianę reguł współczesnych procesów globalizacji i tym samym zasad globalnego porządku?

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach: 1. Globalizacja a współczesny ład międzynarodowy; 2. Światowy system gospodarczy; 3. Funkcjonowanie państwa w warunkach globalizacji; 4. Świat biedy i bogactwa na tle przemian społeczno-kulturowych. W rozdziale pierwszym wyodrębniono jako podstawowe dwie kwestie: 1. Procesy globalizacji i ich konsekwencje (1. Istota globalizacji, 2. Czynniki generujące współczesny ład międzynarodowy, 3. Skutki globalizacji, 4. Mierniki globalizacji), 2. Globalizacja czy amerykanizacja świata? (1. Uwarunkowania mocarstwowej pozycji państwa, 2. Globalne przewagi USA, 3. Hegemonistyczne aspiracje USA, 4. Reakcja świata na amerykańską politykę, 5. Problemy wewnętrzne USA. Kryzys „american dream”, 6. Inni aktorzy na globalnej scenie politycznej). W rozdziale drugim zaprezentowano pięć kwestii: 1. Globalny charakter gospodarki; 2. Kapitał ponadnarodowy; 3. Globalne organizacje gospodarcze; 4. Ideowe podstawy globalnego ładu gospodarczego; 5. Świat biedy i bogactwa. W rozdziale trzecim wyodrębniono trzy kwestie: 1. Ewolucja suwerenności państwowej; 2. Demokracja w warunkach globalizacji (1. Zależności pomiędzy globalizacją a demokracją; 2. Ewolucja partii politycznych; 3. Powiązania świata biznesu i świata polityki; 4. Rola mass mediów oraz specjalistów od marketingu i PR; 5. Deprywacja ekonomiczna i polityczna; 6. Niedemokratyczna demokracja); 3. Globalizacja, lokalizm i wielokulturowość. I w rozdziale czwartym wydzielono pięć kwestii: 1. Przemiany społeczne i ich konsekwencje (1. Istota zachodzących przemian, 2. Kryteria stratyfikacji społecznej); 2. Rynek pracy i bezrobocie (1. Zmiany na rynku pracy, 2. Problem bezrobocia); 3. Mechanizm zróżnicowania dochodowego społeczeństwa; 4. Wyspy bogactwa; 5. Życie poniżej linii ubóstwa.

W studium podkreśla się, że globalizacja naj-
szybciej zachodzi w sferze ekonomicznej, czego
następstwem jest stopniowa integracja, standa-
ryzacja, a nawet unifikacja gospodarki światowej.
Dominacja ekonomii spowodowała podporządkowanie jej innych dziedzin życia. Nierównomierność zachodzących procesów rodzi napięcia pomiędzy sferą gospodarczą (o globalnym zasięgu i powiązaniach), sferą polityczną, w której próbuje się zachować *status quo* (w dalszym ciągu głównym regulatorem jest tu państwo, a nie global governance), sferą społeczną, która ma główne odniesienia lokalne, a globalizacja przyczynia się bardziej do dezintegracji niż integracji w wymiarze relacji międzyludzkich oraz sferą kulturową, gdzie globalizacji i unifikacji towarzyszy proces przeciwny – dywersyfikacja. Tak rozumiana globalizacja jest w znacznym stopniu procesem obiektywnym, trudno sterowalnym, wynikającym z zachodzących przemian cywilizacyjnych. Jednak w jej ramy może być włożona różna treść. Globalizować można zarówno postęp techniczny, prawa człowieka, jak i biedę, bezrobocie, terroryzm. Podstawowym regulatorem, nie tylko w gospodarce, jest konkurencja, która współcześnie przestała być konkurencją w ścisłym tego słowa znaczeniu, bowiem pozycja państw, podmiotów gospodarczych i grup społecznych zależy coraz bardziej od niej lub więcej przyjaznych dla nich zasad globalnego lub państwowego porządku. Konsekwencje globalizacji dla poszczególnych jej uczestników zależą od ich siły i pozycji przetargowej na rynku (s. 8).

Zauważa się, że globalizacja i jej ideologiczna podbudowa – liberalizm ekonomiczny narzucają kierunek i reguły współczesnych przemian. Polegają one na ekonomizacji i urynkowaniu wszelkich dziedzin życia, redukcji roli państwa i sektora publicznego, prywatyzacji problemów publicznych, walce o ograniczenie zobowiązań i jak największe przywileje jako warunkach wzmocnienia pozycji konkurencyjnej, dominacji komercyjnej kultury oraz redystrybucji dochodów w górę. Władza państwowa ulega dezagregacji pomiędzy szczebel globalny, regionalny i subpaństwowy. Powstają międzynarodowe systemy/ustroje dotyczące, np. handlu towarami, usługami, międzynarodowego systemu walutowego, przepływu kapitału, ochrony środowiska, rozstrzygania sporów międzynarodowych, kanonu praw człowieka, którym rządy w coraz większym

stopniu muszą się podporządkować. Jednocześnie następuje koncentracja bogactwa i ponadnarodowej władzy (przy pozornym jej rozproszeniu). Jej możliwości dyktowania świata swoich warunków cały czas rosną.

Wskazuje się, że dobrym polem obserwacji tych procesów jest Polska (s. 9).

Odnosząc się do istoty globalizacji, wskazuje się, że jest ona słowem – kluczem, służącym do opisu współczesnego świata i przemian w nim zachodzących. Przy czym debaty na jej temat oznaczone są wieloma uproszczeniami i sądami wartościującymi. Każdy, kto o niej mówi, nadaje własny sens i znaczenie. W wykładzie dostarcza się w sposób usystematyzowany przykładów różnego jej pojmowania.

Za główne narzędzie i jednocześnie nośnik globalizacji uznaje się postępek naukowo-techniczny, który umożliwia błyskawiczną komunikację oraz przemieszczanie się w przestrzeni. Za naczelną ideologię uznaje się liberalizm gospodarczy. W rzeczywistości kształtowania ładu międzynarodowego wskazuje się tu charakter hybrydowy. Z jednej strony, funkcjonuje klasyczny system międzynarodowy złożony z państw, z drugiej natomiast, system ten jest wtopiony w ponadpaństwową sieć instytucjonalnych i nieformalnych powiązań i zależności, złożona z różnorodnych podmiotów i oddziaływań pozapaństwowych.

W sposób starannie usystematyzowany prezentuje się w wykładzie skutki globalizacji, wskazując ich sfery: ekonomiczną, polityczną i społeczno-kulturową, w której wymienia się: homogenizację kulturową zubożającą różnorodność kulturową, ekspansję amerykańskiej kultury popularnej, deterytorializację kultury, hybrydyzację kulturową, erozję tradycyjnych wspólnot, komercjalizację stosunków społecznych, niepewność co do własnej pozycji, tożsamości, niepewność przyszłości, dezintegrację społeczną, prymat konsumenta, inwestora nad pracownikiem itp. (s. 34). Efektem procesów globalizacji jest zarówno: 1. homogenizacja, jak i heterogenizacja; 2. integracja i dezintegracja (fragmentacja); 3. osłabienie i wzmocnienie poczucia własnej odrębności i tożsamości lokalnej (glokalizacja i globalizacja); 4. Wzrost biedy i wzrost bogactwa; 5. Koncentracja władzy jak również jej rozproszenie; 6. Relatywizm, otwartość, jak i nasilenie trybalizmów, fundamentalizmów; 7. Rozpowszechnienie demokracji i osłabienie jej mechanizmów; 8. Uniwer-

salizacja, a nawet powierzchowna unifikacja, jak i dywersyfikacja kulturowo-cywilizacyjna (fraglizacja).

Zagadnienie mierników globalizacji obok prezentacji deskryptywnej zaprezentowano w ujęciach tabelarycznych, rysunkowych, diagramowych itp. Czyny to wykład czytelny w recepcji poznawczej, komparatystycznej, refleksyjnej.

Interesujący aspekt globalizacji prezentuje się w wykładzie odnosząc jej istotę do rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej USA. Stawia się tu nośne poznawczo pytania badawcze oraz udziela na nie starannie uargumentowanych, w ładzie systemowym odpowiedzi. Dyskurs poznawczy osadzony jest w refleksyjnym materiale medialnym oraz literaturze przedmiotu odnoszącej się do współczesnych przemian cywilizacyjnych.

Charakteryzując współczesny światowy system gospodarczy dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o prawidłowościach oraz zjawiskach specyficznych życia ekonomicznego; podkreśla się asymetrię ujawniającą się w procesach ekonomicznej globalizacji wynikającą z: jednokierunkowości narzucania zasad, zróżnicowanego poziomu możliwości i niezależności poszczególnych jej uczestników, nierównomierności ponoszonych kosztów i uzyskiwanych korzyści. Wskazuje się w analizie, że najważniejszym graczem na globalnym rynku jest ponadnarodowy kapitał w formie kapitału produkcyjnego (bezpośrednie inwestycje zagraniczne B/Z, inwestycje portfelowe) i finansowego (głównie tzw. kapitał spekulacyjny). Charakteryzuje go olbrzymia mobilność przestrzenna, eksterytorialność, płynność i lekkość (s. 94–95).

W jego funkcjonowaniu ważną rolę pełnią globalne organizacje, które zaprezentowano w wykładzie w refleksyjnym intelektualnym oglądzie.

Istotną część wykładu stanowi prezentacja ujawniających się w świecie jednocześnie zjawisk biedy i bogactwa. W refleksji uogólniającej zauważa się, że problem dysproporcji rozwojowych staje się jednym z najważniejszych problemów globalnych współczesnego świata, które trzeba rozwiązać poprzez modyfikację zasad globalnego ładu gospodarczego (s. 153).

Z dużą starannością w wykładzie zaprezentowano przemiany globalne dokonujące się w rzeczywistości politycznej, a w tym w funkcjonowaniu instytucji państwa. Dużo miejsca poświęcono analizie urzeczywistniania instytucji demokracji w warunkach unifikacji kulturowo-cywilizacyjnej

świata. Obok tradycyjnych podmiotów generujących ład demokratyczny zwraca się uwagę na rolę mediów, a w tym na ich siłę w patologizacji życia kulturowego; zauważa się, że tzw. czwarta władza nie podlega żadnej kontroli i nie ponosi żadnej odpowiedzialności z tytułu swej działalności (s. 184). Zaniepokojenie też wywołuje coraz większa dyspozycyjność i brak uczciwości zawodowej dziennikarzy, którzy często jednoznacznie angażują się po „słusznej” stronie politycznego sporu, wyolbrzymiają i eksplanują jedno wydarzenie, pomijając i wyciszając inne. Zapraszając odpowiednich polityków i ekspertów do skomentowania życia politycznego, mobilizują opinię publiczną dla poparcia jednych i całkowitego zdyskredytowania innych (s. 185).

Szczególną nośność w analizie poznawczej zajmuje problem biedy i bogactwa na tle przemian społeczno-kulturowych. Wskazuje się tu, że lansowany indywidualizm, skupienie się na własnych potrzebach, rywalizacja, wymusza mobilność i elastyczność, ciągła walka o byt, poprawę statusu materialnego i stanu posiadania dezintegruje ludzi i rodzi wzajemną wrogość. Główną zasadą moralną jest własna korzyść, a własny interes – motywem działania. Coraz częściej ludzie traktują świat jako giełdę, na którą wprowadzają siebie w roli papieru wartościowego. Człowiek realizuje kolejne projekty życiowe, ciągle kieruje się na nowo, zmienia styl, znajomych, życie prywatne i pracę zawodową. Niewiele znaczy dla niego lojalność i solidarność wobec świadomości, że ma się jedno życie i jedną szansę na karierę (s. 230–231).

Wskazuje się, że współcześnie zacierają się granice między: 1. prawdą a fałszem; 2. rzeczywistością a scenografią i spektaklem; 3. informacją a dezinformacją, manipulacją; 4. legalnością a nielegalnością; 5. etycznością a nieetycznością; 6. czasem nauki, pracy a czasem wolnym; 7. zatrudnieniem a bezrobociem; 8. pracą a wypoczynkiem; 9. młodością, wiekiem dojrzałym a starością; 10. swoimi a obcymi; 11. władzą gospodarczą a polityką; 12. władzą państwową a ponadpaństwową (s. 233).

Analitycznie zaprezentowano zmiany dokonujące się na rynku pracy oraz instytucję bezrobocia, a w ślad za tym ujawnianie się bogactwa oraz ubóstwa. Zjawiska ukazano zarówno w wymiarze refleksji intelektualnej, jak i w wymiarze egzemplifikacyjnym.

W „Zakończeniu” wskazuje się refleksyjnie na istotę procesów globalizacyjnych oraz ich konsekwencji kulturowo-cywilizacyjnych.

Integralną część studium stanowi wielce starannie opracowana „Bibliografia”. Wymienia się w niej materiały i najnowszą literaturę przedmiotu dotyczącą procesów globalizacyjnych oraz ich skutków kulturowych, a w tym zwłaszcza społeczno-ekonomicznych.

Lektura prezentowanej książki pozwala stwierdzić, że jest to znakomite studium o współczesnych przemianach cywilizacyjnych. Odważnie i odpowiedzialnie definiuje się w nim współczesne zjawiska i procesy przemian kulturowych. Książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelników, a zwłaszcza specjalistów różnych dyscyplin poznania naukowego, rozpoznających rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjną współczesnego świata.

Andrzej Chodubski

Arkadiusz Modrzejewski, *Uniwersalistyczna wizja ładu światowego w personalistycznej optyce Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Gdańsk 2009, ss. 221.

W definiowaniu współczesnego świata szczególną nośność mają kategorie: uniwersalizm i pluralizm oraz sytuowanie w nich kondycji kulturowo-cywilizacyjnej jednostki. Stały się one nośne w nauczaniu społecznym Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Z kolei ich pojmowanie w tym nauczaniu stało się przedmiotem dociekań intelektualnych w prezentowanej książce.

We wstępie do zasadniczej analizy wskazuje się, że Karol Wojtyła (1920–2005), od 16 października 1978 r. papież Jan Paweł II należy do tych indywidualności świata współczesnego, które wywołują nierzadko skrajne emocje. Z jednej strony budził uwielbienie i podziw – czczony za życia stał się ikoną w popkulturowym świecie; z drugiej strony, był atakowany za swoje poglądy zarówno przez tradycjonalistów, działających w Kościele i poza jego instytucją, jak i protagunistów modernizacji od postępowych duchownych katolickich (m.in. zwolenników teologii wyzwolenia) po środowiska ateistycznej lewicy. Zwykle skrajne oceny papieskich dokumentów i wystąpień dotyczyły kontrowersyjnych kwestii,